

Bedýnky příběhů

Karpatští Rusíni

- Vyprávění a tvořivé zpracování pohádek z různých zemí

Metodická pomůcka pro pedagogické pracovníky mateřských a základních škol, volnočasové instituce, mateřská centra, rodiče a všechny, kteří pracují s dětmi.

Anotace:

Dostává se Vám do ruky metodický materiál pro práci s dětmi
– Bedýnky příběhů.

Bedýnky příběhů se zaměřují na země, ze kterých pochází cizinci žijící v České republice. Tato Bedýnka je zaměřená na rusínské etnikum. Vydány byly i další Bedýnky k zemím jako je Bulharsko, Čína, Mongolsko, Rusko, Ukrajina, Vietnam a další. Více naleznete na www.inbaze.cz.

Bedýnky příběhů vznikají na základě tvořivých dílen, které InBáze pořádá v Městské knihovně v Praze, a dále výukových programů realizovaných ve spolupráci s pražskými MŠ a ZŠ. Kultura konkrétních zemí je dětem přiblížena vyprávěním pohádek, které vybírají a předčítají lektori pocházející přímo z těchto zemí.

Poté následuje povídání o zemi, kultuře a zajímavostech a výtvarná dílna, kdy děti pomocí tradičních materiálů a technik dané země zpracovávají zážitky z vyprávění, které si poslechly.

Bedýnky příběhů vycházejí z přesvědčení, že pohádky pomáhají poznat osobitost země, a představují tak důležitý pramen k pochopení identity lidí, kteří z ní pocházejí. Zkuste najít odpověď na otázku: Mohou být pohádky „oknem do duše“?

Cíl:

Hlavním cílem Bedýnek příběhů je pomocí vyprávění pohádek a tvůrčích aktivit poznávat kulturu cizinců, kteří tu s námi žijí, a zároveň si tak hlouběji uvědomovat specifika vlastní kultury.

Cílová skupina:

Předškolní stupeň MŠ, I. stupeň ZŠ, všechny děti od 5 do 11 let

Časová dotace:

90 – 120 minut

Rámcový vzdělávací plán:

- RVP PV:

Vzdělávací oblasti: Dítě a společnost, Dítě a svět

- RVP ZV pro I. stupeň:

Vzdělávací oblasti: Člověk a jeho svět – Lidé kolem nás, Lidé a čas

Průřezová témata: Multikulturní výchova, Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech

Obsah bedýnky:

- Pohádka

V každé Bedýnce nalezneme tradiční pohádku z dané země v českém jazyce a v jazyce původním. Po přečtení každé pohádky by měla následovat její reflexe - diskuze s dětmi, kdy se jich ptáme, jak pohádce porozuměly, případně dovysvětlíme nejasnosti.

- Manuál „Jak vyprávět pohádku aneb návod na hraní si s příběhy pro ty nejmenší“

Manuál nám může pomoci při přednesu pohádky. V návodu je množství užitečných tipů na to, jak se stát dobrým vypravěčem příběhů.

- Pracovní karty

Součástí Bedýnky jsou pracovní karty s nabídkou technik a postupů, jak dále tvořivě pracovat. Obsahuje informace o zemi (historie a současnost, geografie, fauna a flora, škola, kuchyně, perličky, tradice a řemesla), doplňovačky, křížovky, kvízy a tipy na práci s jazykem a výtvarné techniky a postupy. Ty vycházejí z tradic daných zemí: např. Bulharsko (výroba marteniček), Čína (štetcová kaligrafie), Kuba (výroba masek), Mongolsko (práce s ovčí vlnou), Rusko (malba na dřevo), Sýrie (tepání do kovu), Ukrajina (práce s látkou a krajkou), Vietnam (práce s papírem). Pracovní postupy jsou popsány na základě realizovaných výtvarných dílen v Městské knihovně v Praze.

Během tvorby je dobré dát dětem volnou ruku ve výběru motivů.

Děti často nestačí reagovat na plný rozsah programu. Vyberou si pouze malou část, jednu nebo dvě věci, často pramálo důležité pro celek příběhu, ale velmi významné pro ně. Pracují dle své fantazie, nikoli podle struktury příběhu. Pomocí výtvarné tvorby se pokoušejí o vlastní vyprávění.

- Mapa světa

V mapě světa naleznete zakreslenou Českou republiku a území obývané Rusíny.

POHÁDKY

V rusínských lidových pohádkách a kazkách často nacházíme motivy přírodních sil a magie, kouzel, ochrany před zlými silami, ale také náboženské motivy a vyznávání lidských hodnot a charakterových vlastností, které byly pro společenství lidí důležité a významné. Oceňovala se poctivost, skromnost, obětavost, ale i chytrost, odvaha a schopnost překonat překážky a pomoci si za každé situace.

O boháči, který vyměnil velikonoční pasky (bochánky)

(Zakarpátí, Mukačevská oblast)

За богача што поміняв Паскы як П'юп сятив на Виликдінь піля церкви'

Byl jednou jeden velmi chudý člověk, který neměl ani dost peněz na to, aby si mohl koupit mouku na velikonoční bochánek – pasku. Říkal si: „Copak si počnu bez pasky?“

I řekl si, že vezme kus dřeva a vyřeže si velikonoční bochánek z něj.

A tak to také udělal. Svou dřevěnou pasku pak potřel vejcem, aby se hezky leskla a o Velikonocích ji odnesl ke kostelu, kde se bochánky svěťí.

Був художний чоловік, тай не м'їв собі муки купити на Паску тай думав субі : „Што робити туй без Паскы?“

Придумав субі ош озьме єдно дерево і уробить єдну Паску і так вчинив. Потом яйцьом замастив і пон'їс на Виликдінь сятити.

Chudý člověk si stoupl před kostel a postavil košík s bochánkem před sebe, aby ho mohl kněz posvětit. Stoupl si zrovna vedle jednoho bohatého člověka, který měl svůj bochánek upečený jen z laciné mouky. Boháč uviděl, že jeho soused má větší a krásnější bochánek – nevšiml si, že je dřevěný. A když se chudý soused odvrátil hanbou kvůli tomu, že má dřevěný bochánek, boháč pasky vyměnil, tak, aby to nikdo neviděl. Když kněz posvětil pasky, šli chudák i boháč domů.

Став піля церкви коло єдного богача. А богач мав із пўллого жита чорну Паску і увідів у сусіди художного бўльшу і красну май Паску. Товды, як ся художный обернув із ганьбы, пуміняв Паскы.

Як Пўп посятив Паскы, пўшли домўв.

Doma chudás uviděl, že se z jeho dřevěné pasky stala paska upečená z mouky. A řekl si: „Milostivý Bůh na mne shlédl a proměnil můj dřevěný bochánek v bochánek z mouky!“

Boháč, který sousedovi bochánek ukradl, uviděl, že se jeho paska z mouky proměnila ve dřevo. A řekl si: „Bůh mne potrestal za to, že jsem sousedovi ukradl pasku a proměnil můj bochánek na dřevěný!“

Товды художный увидыв ош у нього добра Паска і каже: „Бог милостивый поникав на мене, і з дерев'яної Паскы учинив житню!“

А богач, шо украв Паску, та казав: „Бог ня покарав ош им украв Паску, і пшеничну переміняв на дерев'яну!“

O tom jak Kristus přisoudil pracovité dívce lenivého muže

(Zakarpátí, Mukačevská oblast)

За то як Христос ряннўй д'івці присудив пўллого чоловіка

Pod stromem ležel jeden muž a byl moc líný i na to, aby si natrhal hrušky. Snědl jen ty, které mu samy spadly do pusy. A tou samou cestou šla k řece jedna dívka práť prádlo.

Kolem šel Kristus se Svatým Petrem a Kristus se zeptal toho líného muže:

„Kudy vede cesta?“ A ten muž jen trochu pozvedl nohu a řekl: „Tudy“.

Šel Kristus se Svatým Petrem dál a přišli k dívce, která prala v řece prádlo. Kristus se děvčete zeptal: „Dívčinko, kudy vede cesta?“ A dívka hned přestala práť a ukázala jim, kudy mají jít.

Лижав пїд грушов чоловік, тай лінувався урвати грушки. Тай так лем тоту изів, што му в рот упала. Туды потом йшла една дівка платя мыти. Ісус із Петром ішли та каже Христос тому чоловікові:

„Куды сись путь іде?“ А вўн пудняв ногу і каже : „Ань туды!“ . Ногов указав путь.

Ішов Христос із Петром дале, тай прийшли уд дівочці, што мыла платя, тай каже: „Дівочко, куды сись путь іде?“ А дівочка верла пральник та указала Христові, куды тот путь іде.

Svatý Petr se pak zeptal Krista: „Co dáme té dívce za to, že nám tak ochotně ukázala cestu?“ Kristus odpověděl: „Dáme jí za manžela toho muže, který leží pod tím stromem.“

„Ale Hospodine,“ řekl svatý Petr, „dávat jí takového člověka je přece škoda, vždyť je líný a nedobrý a zasloužila by si někoho lepšího.“

Na to Kristus řekl: „Kdyby byli oba dva líní a neschopní, tak by oba umřeli. Ale takto budou oba žít, protože ona je čilá a pracovitá a postará se i o něj.“

Тай каже Петро Христови: „Што мы тўв дівці за йсе, што нам путь указала?“

„А того чоловіка юв даме, што лежить пїд грушов!“

„А Господи, та того чоловіка юв шкода дати, бо пўллий“ . А каже Христос: „Кить бы обоє пюллі, та бы згыбли, а так будуть жити, бо она ряння, а вўн пўллий“.

- Základní údaje a geografie

Karpatští Rusíni (dále jen Rusíni) nikdy neměli vlastní stát. Obývají území dnešní Zakarpatské oblasti Ukrajiny (bývalé Podkarpatské Rusi), část východního Slovenska, karpatské předhůří jihovýchodního Polska (Lemkovina) a severní část kraje Maramures v Rumunsku. Území Rusínů se nachází na pomezí pomyslné hranice, rozdělující západní a východní světy, světy latinské a byzantské kultury. Region obývaný Rusíny byl od pravěku spojovacím článkem mezi obyvateli Dunajské nížiny a východním předhůřím Karpat. V pravěku bylo území součástí kulturně homogenního regionu, nazývaného Horní Potisí. Specifičnost tohoto regionu byla určována zeměpisnými podmínkami, otevřeností Dunajské nížiny z jihu, západu a jihozápadu, uzavřené obloukem Karpat.

- Historie a současnost

Území dnešních Rusínů bylo přímou kontaktní zónou světa „barbarských“ kmenů se světem římských provincií, žili zde Keltové, různé indoevropské a germánské kmeny, kolem Tisy se táhla hranice římské provincie Dacia.

Ve 4. století sem vpadly kočovné kmeny Hunů pod vedením náčelníka Attily. Vpádem Hunů začalo tzv. velké stěhování národů, během kterého se do střední Evropy začaly dostávat i slovanské kmeny. Za předky dnešních Rusínů jsou považovány původně íránské kmeny Bílých Chorvatů, kteří si v průběhu 6. století podmanili slovanské kmeny a zřídili na tomto území stát „Bílé Chorvatsko“. Označení Rusíni (Rutheni) místo Bílých Chorvatů se objevilo poprvé v 9. století jako vyjádření toho, že obyvatelstvo přijalo byzantskou, východní náboženskou orientaci. V procesu formování raně středověkých států byla většina území Rusínů postupně začleněna do Uherského království a do Polského království.

Ve 13. století bylo území Rusínů, stejně jako větší část Uherského království, zpusťeno mongolskými nájezdníky a téměř vyhlazeno. Po odchodu Mongolů z Uher začal urychlený proces nové kolonizace území. Území Rusínů se stalo na dlouhá desetiletí frontovou linií turecko-

rakouských válek a protihabsburských válek odbojné uherské šlechty, jichž se zúčastnila i část rusínských poddaných.

Po rozpadu Rakousko-Uherska bylo území obývané Rusíny rozděleno mezi Československo, Polsko a Rumunsko. Díky aktivitě amerických Rusínů a československé diplomacie se stala většina území, obývaná Rusíny – Podkarpatská Rus – součástí Československa (v letech 1919 – 1939), s dohodou o budoucím autonomním státu Rusínů. K tomu však nikdy nedošlo. Další část rusínského národa se vyvíjela jako menšina na Slovensku, v Polsku a Rumunsku.

Na počátku 2. světové války obsadila Podkarpatskou Rus maďarská armáda. Po obsazení měli muži povinnost vojenské služby a museli by tak bojovat na straně Německa. Mnoho z nich proto bojovat odmítlo a skončilo v koncentračních táborech nebo uteklo do sovětského Ruska, kde však byli považováni za maďarské špiony. Byli proto deportováni do gulagů, odkud se většina z nich už nevrátila.

Po 2. světové válce Československo na nátlak „darovalo“ Podkarpatskou Rus Sovětskému svazu, aniž by o tom mohli Rusíni rozhodnout a vyjádřit svůj názor. Tomuto aktu se proto říká „Rusínský Mnichov“. Téměř všem Rusínům bylo následně československé občanství odňato a ti, kteří v době první republiky přesídlili do Čech, byli po válce odsunuti do SSSR. V nové zřízené „oblasti za Karpaty“ (Zakarpatské oblasti) byli Rusíni podrobeni ukrajinizaci, která nadále pokračuje i po rozpadu Sovětského svazu. Stejný osud potkal Rusíny východního Slovenska po komunistickém převratu v ČSR v únoru 1948 – 12 400 východoslovenských Rusínů bylo nedobrovolně přesídleno na ukrajinskou Volyň. Poválečné roky se staly nejtragičtějším obdobím také v životě Rusínů z Lemkoviny, kteří se ocitli mezi bojujícími stranami, polskou armádou a ukrajinskou povstaleckou armádou (UPA). Rusíni-Lemkové byli vysídleni z Lemkoviny a roztroušeni v západním a severním Polsku a tím odsouzeni k denacionalizaci a polonizaci. Nerušený vývoj si zachovaly pouze malé rusínské ostrůvky ve Vojvodině a Srbsku.

- Jazyk a obyvatelstvo

Rusíni jsou de facto etnickou skupinou bez státní příslušnosti, „lidé odnikud“. Žijí převážně na Zakarpatské Ukrajině, kde tvoří početnou

etnickou menšinu, a v sousedních státech - zejména na Slovensku (asi 33 tisíc), v Polsku (asi 12 tisíc), v Maďarsku (asi 10 tisíc) a Rumunsku (asi 8 tisíc). Vzhledem k rozsáhlé emigraci, především z ekonomických důvodů, žijí také v Severní Americe (9 tisíc), v bývalé Jugoslávii, konkrétně ve Vojvodině (15,5 tisíc) a Chorvatsku (2,3 tisíc). Kolem tisíce Rusínů žije i v České republice.

Podle etnické a územní příslušnosti se dělí na čtyři skupiny: Lemky, Bojky neboli Verchovince, Huculy a Doliňany neboli Hajnaly. Pouze Ukrajina odmítá uznat Rusíny jako národnostní menšinu, ale jsou považováni za jednotnou součást ukrajinského národa.

Podobná rozpolcenost panuje i v otázce církevní příslušnosti: část Rusínů se pokládá za pravoslavné, část za řecké katolíky. Náboženství je přitom nedílnou součástí života obou skupin.

Rusínština tvoří přechod mezi západoslovanskými a východoslovanskými jazyky a kromě slovenských a polských vlivů v ní lze pozorovat i vlivy maďarské, německé a rumunské. Spíše než o jednotný jazyk jde o skupinu nářečí, což je dáno především členitým povrchem území Karpat, kdy se obyvatelé z různých vesnic jen obtížně stýkali, a také neexistencí státního zřízení. V 19. století i zde probíhalo národní obrození, jehož cílem bylo formování spisovného slovanského jazyka pro karpatské obyvatelstvo. Tento proces však nebyl dokončen.

V roce 1945 byla rusínská oblast připojena v rámci Sovětského svazu k Ukrajině a rusínština zcela nahrazena ukrajinštinou, musely do ní být přepsány i již existující rusínské materiály a rusínština se nesměla používat. Po pádu sovětského svazu vznikly opět snahy o vytvoření jednotného spisovného rusínského jazyka. Ten byl nakonec oficiálně kodifikován v roce 1995 v Bratislavě.

V srbské Vojvodině je rusínština jedním ze šesti úředních jazyků a v Evropě je chráněna Evropskou chartou regionálních či menšinových jazyků.

- Podnebí, fauna a flora

Podnebí Karpat a Potiské nížiny je mírné, kontinentální, s většími teplotními rozdíly mezi dnem a nocí, s horkými léty a studenými zimami. Původní území Rusínů charakterizují zvlněné hřebeny s rozsáhlý-

mi pastvinami a hlubokými lesy - z 80 % je oblast tvořena pohořím Karpaty. Zbývajících 20 % tvoří Zakarpatská neboli Potiská nížina, která je pokrytá poli, loukami, sady a vinicemi. Nížinu odděluje od Východních Karpat zalesněný vulkanický hřbet o délce 125 km a šířce pouhých 8 až 20 km. Původní bukové lesy, rozkládající se na Zakarpatí i na Slovensku, byly v roce 2007 zapsány na Seznam UNESCO.

Nezalesněným vrcholům karpatských hor se říká „poloniny“. Na poloninách rostou různé vzácné byliny, některé z nich jinde volně rostoucí nenajdeme, například léčivku Hořec žlutý.

V Karpatech žije mnoho divokých zvířat – medvědi, vlci, lišky, rysové... Medvěd je symbolem rusínského národa. Huculští koně pocházejí z karpatských hor a název dostali podle zdejší etnické podskupiny Rusínů – Huculů. Huculští koně jsou malí, houževnatí a odolní, jsou přímými potomky dnes již vyhynulých divokých Tarpanů, čili evropských divokých koní.

- Kuchyně

Rusínská kuchyně odráží tisíciletou historii území, kdy byla oblast obývaná Rusíny součástí Velké Moravy, Bulharské říše, Rakousko-Uherska, Uherska, Československa, SSSR a nyní Ukrajiny. Území bývalé Podkarpatské Rusi bylo spolu s Rusíny po staletí obýváno mnoha dalšími národy – Maďary, Židy, Němci, Rumuny... Kromě tradičních rusínských pokrmů tak každý z národů přinesl na toto území svou osobitou kulturu, což vytvořilo jedinečnou mezinárodní kuchyni – Rusíni tedy znají a umí připravovat většinu jídel středoevropské, východoevropské a balkánské kuchyně: z maďarské - bograč-guláš (guláš s dalšími přísadami), lečo (dušená zelenina, kterou připravují bez vajíčka), tarhoňa (drobné kousky nudlového těsta), z české - gombocí (jsou podobné ovocným knedlíkům), z rumunské kuchyně - tokan (kaše z kukuřičné mouky).

Typickými rusínskými tradičními pokrmy jsou například pydbyvany pasuli neboli kvasulja (polévka ze zelených fazolek na smetaně), čir (mléčná kaše), mačanka (hustá kyselá polévka), rokoť (zapečené brambory s klobásou nebo sýrem), banoš (kukuřičná kaše se smetanou), gejzliky (bramboráky). K hlavním jídlům se na podlití používají různé

druhy omáček – houbová, smetanová a další. V rusínské kuchyni se často používají cibule, česnek, houby, kukuřičná mouka, bryndza, červená paprika, zelená petrželka a druh tymiánu „čabrik“.

- Perličky o Rusínech a Podkarpatské Rusi aneb víte, že...

...zlatá rakev s ostatky hunského vojevůdce Attily a pokladem, který mu do rakve uložili, se údajně nachází v řecišti řeky Tisy?

...největší jezero na Podkarpatské Rusi je Siněvir? Leží pod horou Ozirňa na území národního parku Siněvir. Jezero s ostrůvkem uprostřed je ledovcového původu a napájí ho tři horské potoky. Podle místní legendy jej vyplakala krásná dívka Siň, když její rodiče nechali zabít jejího milého, chudého horala Vira. Název jezera v sobě spojuje jména nešťastných milenců.

...řeka Irshavka teče nejprve na západ, poté se postupně stočí na jih a jihovýchod a poté zase postupně na západ, čímž vytváří obří písmeno „S“?

...v Užhorodu se nachází nejdelší lipová alej v Evropě, která má délku 2200 metrů?

...národním nástrojem rusínských horalů je tzv. trembita – dlouhý dřevěný nástroj, který je slyšet na několik kilometrů? Horalé se pomocí trembit dříve dorozumívali, svolávali se na pohřby, svatby a křtiny.

...v Praze, v Kinského zahradě na Petříně, se nachází rusínský dřevěný kostel (cerkev) – Chrám svatého archanděla Michaela, který stál původně u Mukačeva? V roce 1929, když byla ještě Podkarpatská Rus součástí Československa, Rusíni věnovali kostel Praze. Kostel vyhořel v říjnu roku 2020 a na jeho výstavbu Praha vypsala veřejnou finanční sbírku.

...znakem Rusínů je polcený štít - v levém poli jsou tři žlutá (zlatá) břevna na modrém štítu, v pravém poli je červený (nebo hnědý) medvěd stojící směrem ke středu na bílém štítu? Znak s medvědem navrhl v roce 1920 český historik Gustav Friedrich.

...Podkarpatská Rus učarovala i českému spisovateli Ivanu Olbrachtovi, který zde byl častým hostem a Rusíni a Podkarpatská Rus byli námětem jeho knih? Asi nejznámější je jeho románová balada „Nikola Šuhaj loupežník“, napsaná podle skutečného příběhu. V Koločavě,

kde se Nikola Šuhaj (rusínsky Mykola Sjuhaj) narodil, se dnes nachází Muzeum Ivana Olbrachta.

...rusínského původu po jednom nebo oběma rodičích byly i tyto osobnosti:

Andy Warhol (Andrij Warhola) - americký malíř, grafik

Adalbert „Béla“ Erdélyi (původním jménem Ivan Hric) – akademický malíř

Ladislav Smoljak – český herec, scenárista, režisér

Juraj Jakubisko – slovenský režisér, scénárista

- Tradice a řemesla

Rusíni udržují mnohé tradice, které jsou přímo spojeny s řeckokatolickým a pravoslavným křesťanským náboženským vyznáním. Většina zvyků má však původ v dávných pohanských rituálech, z nichž některé později převzala církev.

Ačkoliv jsou Rusíni křesťany, především na vesnicích se ještě udržuje prastará víra v tajemné síly přírody, v magii a nadpřirozené jevy – lidé se snaží různými rituály, zaříkáváním a amulety ochránit sebe, své blízké, ale třeba i hospodářská zvířata před zlými silami, před prokletím, uřknutím či uhranutím, před „zlýma očima“.

Považují za samozřejmé, že mezi nimi žijí zlé i dobré čarodějnice a vědmy, léčitelky, bylinkářky a zaříkavači, jejichž pomoc někdy vyhledávají. K rituálům se používají svěcené předměty a svěcená voda, uhlíky, včelí vosk a další.

Dětem se hned po narození váže kolem zápěstí červená šňůrka, která je má chránit před zlými silami a uhranutím. Červenou šňůrku si často jako ochranu pořizují i dospělí lidé. Věří, že se zlá síla a prokletí může držet i v domech, kde dříve někdo praktikoval černou magii, nebo kde došlo k nějakému neštěstí – proto dávají do všech rohů domu svěcenou vodu a posvěcené větve vrby (u nás známé jako „kočičky“), někdy i kousek posvěcené hostie.

Nejvíce oslavovaným církevním svátkem jsou pro Rusíny Velikonoce, které symbolizují Zmrtvýchvstání Ježíše Krista, víru v nesmrtelnost lidské duše, naději a oslavu života. Několik týdnů před Velikonocemi se drží přísný půst, který ukončuje velikonoční neděle. Na Velký pátek

se drží buď úplný půst, nebo jsou zakázány všechny potraviny živočišného původu – maso a všechny výrobky z mléka. Někteří lidé drží takovýto půst, který symbolizuje pokoru a obětování se Ježíše Krista, každý pátek v roce.

O velikonoční neděli lidé chodí do kostela světit potraviny – velikonoční malovaná vajíčka, máslo, hrudky domácího tvarohu a především velikonoční bochánky. Velikonočnímu bochánku (nebo také obřadnímu chlebu) se říká „paska“ – slovo paska (pascha) pochází z řečtiny. Pasku zdobí různé symboly s křesťanskou a původní pohanskou tematikou – různé typy křížů, spirály, pletence, závity a také ptáci, kteří jsou symbolem nového života a plodnosti. Některé hospodyně zdobí pasky ještě ručně, některé již kupují speciální formy. Oproti českému mazanci paska většinou není tolik sladká – existuje slaná i sladká varianta, může se proto jíst i místo chleba, namazaná máslem. Velikonoční paska se spolu s dalšími potravinami ke svěcení a svíčkou uloží do košíku. Košíky bývají ručně pletené a přikrývají se ručně vyšívanou dečkou. Na velikonoční neděli brzy ráno po prvním úderu zvonu spěchají lidé do kostela na bohoslužbu, před kostel stává do řady své košíky, které pak kněz posvětil svěcenou vodou. Lidé se snaží, aby byl jejich košíček ten nejkrásnější. Hospodyňky se předhánějí v tom, aby upekly co nejkrásnější pasku a měly nejkrásnější kraslice. Své malé košíčky si nosí také děti. Po posvěcení pokrmů utíkají lidé do svých domovů a předhánějí se, protože věří, že čím dříve budou s paskou doma, tím lépe se jim bude dařit. Pokud je v rodině svobodný člověk, snaží se být doma první, protože věří, že kdo z rodiny bude doma první, najde si do roka partnera.

Rodiny pak zasedají ke společnému stolu, zapálí svíčku a hospodář bere do ruky pasku. Před nakrojením se s ní dotýká všech členů domácnosti, aby si jich všichni vážili tak, jak si oni váží pasky. Následuje slavnostní oběd, při kterém si nejdříve každý vezme kousek ze svěcených pokrmů a až potom se jí vařené jídlo. Lidé se u stolu radují a navzájem se zdraví slovy „Christos Voskres“ (Kristus vstal z mrtvých) a odpovídají si „Voistyno Voskres“ (Opravdu vstal).

O Vánocích, které Rusíni slaví až v lednu podle starého juliánského kalendáře jako většina východních Slovanů (někteří však slaví dvojí Vánoce, ty západní i východní), se především na vesnicích udržují mnohé zvyky a tradice. O Štědrém večeru chodí koledníci – děti i dospělí,

zpívají, zvěstují narození Krista a přejí hospodáři a hospodyně, které navštíví, radost a štěstí. Druhý a další den chodí děti a mladí lidé také koledovat a krásné velké ručně vyráběné betlémy, některé téměř v životní velikosti. Koledníci jsou převlečeni nejen za tři krále, ale i další postavy spojené s jesličkami a narozením Krista.

Většina Rusínů má velmi silný vztah k hudbě a umění a věnují se mu jak na profesionální, tak na laické úrovni. Na vesnických svatbách hrají a zpívají živé kapely, ve kterých bývají nejčastěji zastoupeny housle, tahací harmonika, případně i cimbál.

Velmi oblíbené je malířství, na obrazech bývá nejčastěji zachycena krajina Karpat a náboženské motivy. Karpatská malířská škola je známá po celém světě.

Typickými rusínskými stavbami jsou karpatské dřevěné kostely – tzv. „cerkve“, jejichž specifičnost spočívá především v unikátní architektuře a technologii výstavby. Mnohé z nich patří ke kulturnímu bohatství UNESCO.

Tradičními řemesly Rusínů jsou řezbářství, vyšívání, malba na dřevo a malování kraslic. Vyřezává se nádobí a další potřeby pro živobytí, ale především náboženské symboly a předměty – ikony a kříže, které se zdobí různými znaky a motivy.

Rusínské vyšívky, které se používají především na krojích, přehozích a ubrusech, v sobě nesou tradici dávných století a pro každou etnickou skupinu Rusínů jsou charakteristické jiné vzory. I dnešní mladí lidé jsou pyšní na své „vyšívanky“ – vyšívané košile, které si oblékají o svátcích a rodinných oslavách.

Rusíni si zachovávají tradice v různých technikách malování velko-nočních kraslic, kterým se říká pisanky. Vzory a techniky se často v rodinách předávaly z matky na dceru. Používání symbolů a vzorů na kraslicích mělo magický význam a malování kraslic bylo pohanským rituálem, který měl zajistit ochranu, zdraví, plodnost a štěstí tomu, kdo kraslici dostane. Pisanka se většinou říká jakémukoliv druhu zdobeného vajíčka, ale původně se jedná o vejce vytvořené technikou batikování voskem s využitím tradičních lidových motivů.

PRACOVNÍ KARTA 1

Technika: Zdobení kraslic (naklejaneky, od „клеяти“ – lepit na...)

Pomůcky: vyfouknutá/plastová/polystyrenová vajíčka, lepidlo Herkules, štětec, rýže, různé druhy čočky, sezamová nebo dýňová semínka, ovesné vločky, jáhly, pohanka, sypaný čaj

Časová dotace: 45 minut

Cílová skupina: předškolní stupeň MŠ, 1. stupeň ZŠ

Postup:

1. Děti natřou vejce lepidlem, obalí ve vybraném materiálu a nechají je zaschnout. Lepit můžou kolem dokola nebo vytvářet různé vzory.
2. Pokud chtějí děti kombinovat různé druhy drobných surovin, je lepší, aby se lepidlo a jednotlivé druhy semínek nanášely postupně. Můžou si pomáhat lepicí páskou, kterou dočasně zakryjí části, na nichž budou později přidávat jiný materiál.
3. Místo semínek se dají použít také malé korálky a vytvořit různé geometrické vzory.

Technika: Náramky proti uhranutí

Pomůcky: silnější bavlna nebo příze na pletení různých barev, bavlnky, korálky, knoflíky, velké korale, flitry, přívěsky, nůžky, zavírací špendlík.

Časová dotace: 45 minut

Cílová skupina: 1. stupeň ZŠ

Postup:

1. Každé dítě si může vytvořit sadu různobarevných náramků, které si pak uváže okolo zápěstí.
2. Děti si vyberou několik bavlnek (nejméně tři na každý náramek) dlouhých cca 80 cm. Barvy bavlnek mohou být kontrastní nebo takové, které k sobě vzájemně ladí, ale nesmí chybět červená barva.
3. Při vytváření prvního náramku děti použijí 3 silnější bavlnky. Nejprve svážou všechny uzlem na začátku a připevní je k pevné podložce, např. zavíracím špendlíkem připnou na své džíny nebo jiný měkký, ale pevný materiál. Pak upletou copánek stejně, jako klasický cop z vlasů.
4. Děti pak mohou libovolně na šňůrky navléknout korálky, malé rolničky, ozdobné knoflíky, přívěsky atd. Je nutné je vždy zajistit uzlíkem. Takto pokračují, dokud nebude náramek dostatečně dlouhý. Mohou jej během výroby pravidelně zkoušet okolo zápěstí. Vždy by mezi hotovým náramkem a zápěstím mělo zůstat asi tolik místa, aby pod něj mohly zasunout dva prsty.

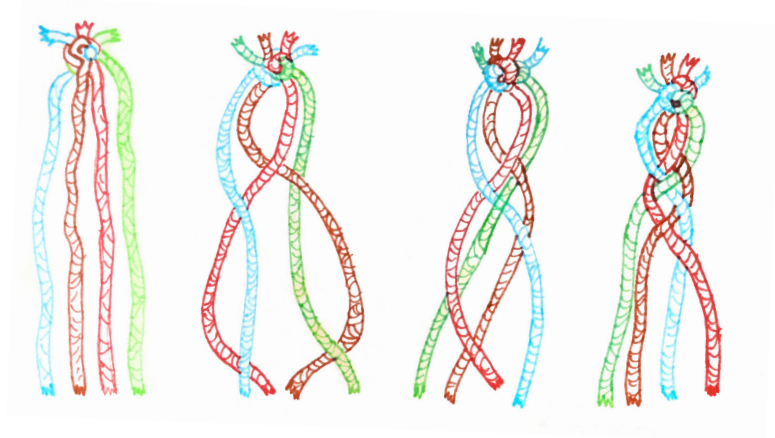

5. Na konec náramku děti přidají ozdobné přívěsky nebo korálky. Konec náramku zajistí pevným uzlem. Než náramek zakončí, raději náramek ještě přeměříme, zda je dostatečně dlouhý.

6. Přečnávající bavlnky odstříháme.

7. Starší děti mohou uplést složitější náramek ze čtyř bavlněk.

Kvíz - doplň věty...

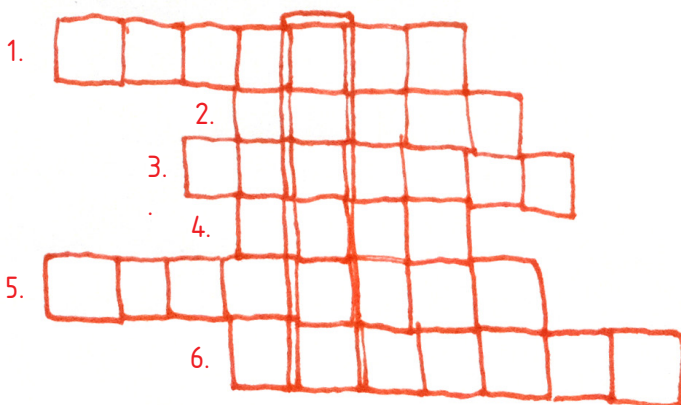
1. Rozsáhlé pásmové pohoří, které je spojeno s původním územím Rusínů, se jmenuje K_____.
2. Velikonoční bochánek, který pečou Rusíni na Velikonoce, se jmenuje P_____.
3. Dlouhý dřevěný hudební nástroj rusínských horalů, který je slyšet i na vzdálenost několika kilometrů, se jmenuje t_____.
4. Nejvíce Rusínů žije na Ukrajině v Z_____ oblasti
5. Šňůrka nebo náramek, který se uvazuje kolem zápěstí ruky a slouží proti uhranutí, má mít č_____ barvu.
6. Loupežník, o kterém napsal český spisovatel Ivan Olbracht baladický román a který podle příběhu bohatým bral a chudým dával, se jmenoval N_____ Š_____.
7. Rusíni mají ve znaku velké a silné zvíře, které žije v horách a lesích. Je to m_____.
8. Nezalesněným vrcholům karpatských hor se říká p_____.
9. V letech 1919 - 1939 byla součástí Československa oblast, kde žili Rusíni. Jmenovala se P_____ R_____.

Křížovka

1. Nejvyšší hora bývalé Podkarpatské Rusi a nyníších ukrajinských Karpat.
2. Jméno člena etnické podskupiny, podle kterých byli pojmenováni vytrvalí karpatští koníci.
3. Jak se říká velikonočním kraslicím?
4. Pamatuješ si ještě na pohádku o pracovité dívce? Jakým jiným slovem můžeme vyjádřit charakterovou vlastnost pracovitost nebo snaživost?
5. Jak se jmenují nezalesněné vrcholky Karpat, na které se často vydávají turisté z Čech i dalších zemí?
6. Jak se jmenuje největší jezero Zakarpatské Ukrajiny, jehož název vznikl podle legendy o nešťastných milencích?

Práce s jazykem

Rusínštinou mluví obyvatelé severovýchodní části Karpatského oblouku na pomezí Slovenska, Ukrajiny, Polska, Maďarska a Rumunska. Hovoří jím také komunity rusínských vysídlenců jinde ve světě, dokonce i v Kanadě a USA. Existuje velké množství nářečí, které se hodně odlišují. Rusínské dialekty se dělí na dvě velké skupiny - karpatské (Slovensko, Polsko, Rumunsko, a Ukrajina) a panonské (Maďarsko, Srbsko a Chorvatsko). Karpatské dialekty se velmi podobají ukrajinštině, panonské zase šarišskému dialektu slovenštiny. Na Slovensku kodifikovaná varianta rusínštiny zaznamenala určitý slovenský vliv a má ve svém slovníku některá slovenská slova jako „slovenský“, „spoločenský“, „volič“ apod. Rusínština se píše cyrilicí, v Srbsku Rusíni občas používají i latinku. Kromě písmen ukrajinské abecedy obsahuje i další, která se nachází také v ruštině, např. má všechna tři І (і, и, ы), ukrajinské ї („JI“); má ukrajinské є i e, ale i také ruské ё („JO“). Písmeno Г se čte „h“, stejně jako v ukrajinštině.

• Pojd' se naučit pár základních frází v rusínštině

Dobrý den!	[Dobryj deň!]	Добрий день!
Dobrý večer!	[Dobryj večur!]	Добрий вечур!
Dobrou noc!	[Dobru nič!]	Добру ніч!
Na shledanou!	[Dosvidaňa!]	Досвідання!
Jak se máš?	[Jak sja maješ?]	Як ся маєш?
Jak se máte?	[Jak sja majete?]	Як ся маєте?
Děkuji, dobře!	[Djakuju, dobri!]	Дякую, добрі!
Měj se (hezky)!	[Maj sja!]	Май ся!
Promiňte!	[Perebačte!]	Перебачте!

- Uhadneš, co tato slova znamenají? Která ti připomínají česká slova a která ti znějí cize?

ale	[ajbo]	айбо
ano	[ajno, aj]	айно, ай
jen	[lem]	лем
nikdo	[nyko]	нико
palice	[bigar]	бигарь
moci	[byruvaty]	бирувати
hezky, pěkně	[fajno]	файно
vyprat	[porajbaty]	порайбати
schody	[garadyči]	гарадичі
křičet	[hojkaty]	гойкати
tady	[tujka]	туйка
muzikant	[hudak]	гудак
chudák, žebřák	[koudoš]	ковдош
noha	[lába]	лаба
ptáček	[póřatko]	потятко
kamarád	[cimbor]	цімбор
hrnek	[findža]	фінджа
čarodějnice	[bosorkaňa]	босорканя

- Rozumiš zakarpatským vtípům? Zkus je přečíst v rusínštině.

- Куме, позераю на моду - діраві майки, діраві джінси. Хочу ся зазвідати коли уже буде мода на діраві штримфлі - у мене їх повно...

[Kume, pozeraju na modu - diravi majki, diravi džinsy. Choču sja zazvidaty koli yže bude moda na diravi štrimfli - u mene jich povno...]

- Kmotříčku, dívám se tak na tu současnou módu - děravá trička, děravé džíny... Zajímalo by mne, kdy už konečně přijdou do módy děravé ponožky - těch mám totiž spoustu...

Малинький Мигаль пїдходить до утця:

- Няньку, ци ви ся знаєте розписати із закритими очима?

- Но, думаю же муг би м.

- Пїдпишіт ми так щоденник, будьте добрі...

[Malinkij Mihal pydchodyť do utcja:

Njaňku, ci vy sha znajete rozpysaty iz zakrytyma očima?

No, dumaju že muh by m.

Pydpyšit mi tak šodenuk, budťte dobri...]

Malý Michal se ptá otce:

-Tatínku, jestlipak se dokážete podepsat se zavřenýma očima?

- No, myslím si, že bych to svedl.

- Tak mi tak prosím zkuste podepsat žákovskou knížku...

- Zkus vyřešit rusínskou hádanku

Нїґ не має, а біжит, крил не має а летит.

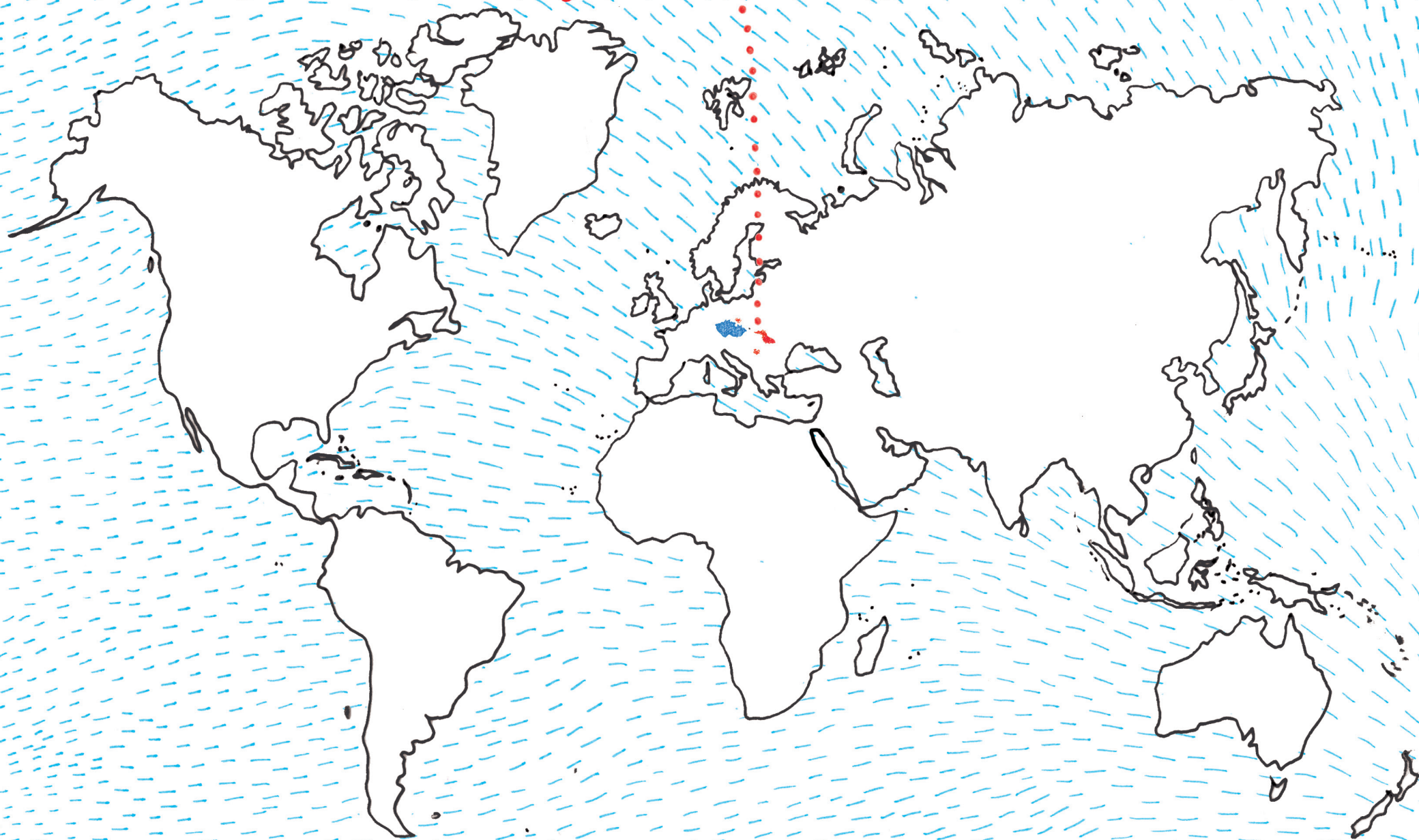
[Nih ne mae, a bižit, kryl ne mae a letyť]

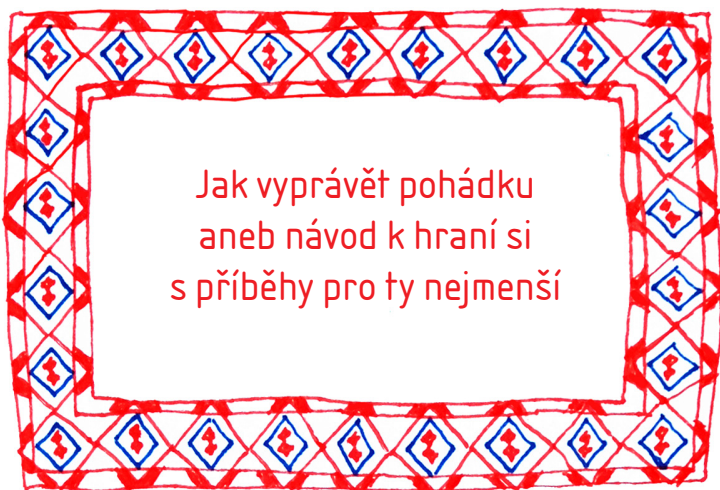
Nemá nohy a běží, nemá křídla a letí.

MAPA SVĚTA

Karpatští Rusíni

Jak vyprávět pohádku
aneb návod k hraní si
s příběhy pro ty nejmenší

- 1) Čti hodně pohádek, aby se ti ukázala ta pravá, která se chce nechat od tebe vyprávět (jako první).
- 2) Pohádku si pozorně přečti a přemýšlej nad tím, co se v ní stalo a o čem vlastně byla.
- 3) Přečti pohádku kamarádům a zeptej se jich, o čem podle nich je. Můžeš si tak porovnat, jestli jí všichni rozumíte stejně, anebo spolu s kamarády přemýšlejte o tom, o čem je pohádka pro každého z vás jednotlivě a co se vám na ní líbí všem společně.
- 4) Napiš si na lísteček, co nejdůležitějšího na pohádce jste s kamarády našli a další objevy, na které jste společně přišli, to bude tvá cesta, jak pohádku vyprávět dalším, už totiž víš o čem je jak pro tebe, tak pro tvé nejbližší.
- 5) Přečti si pohádku znovu a měj radost, že je tam všechno to, co jste našli s kamarády. Když budeš radostně vyprávět, všichni tě budou radostně i poslouchat.
- 6) Přečti si pohádku nahlas a měň hlasy všech postav, které se v příběhu ukáží. Můžeš dělat všechno, co chceš, jen aby tě to bavilo - zahraj si na hrdiny ze své pohádky.
- 7) Trénuj si, jak asi mluví princ, princezna nebo jak šlehá plameny drak a jak u toho asi vypadají.
- 8) Převyprávěj pohádku svými slovy nejlepšímu kamarádovi, kamarádce nebo rodičům a hraj u toho všechny hrdiny, které už dobře znáš a umíš je napodobit. Bavilo je to? Byla to legrace?
- 9) Převyprávěj si pohádku před usnutím a nezapomeň na nic důležitého z příběhu, ale ani na hraní všech princů a princezen.
- 10) Když se ráno probudíš a těšíš se, že budeš zase vyprávět pohádku, tak je z tebe vyprávěč a honem pospíchej ji vyprávět a číst zase další!

Storytelling o.s.

autorka textu
Barbora Schneiderová
ředitelka Storytelling o. s.
www.story-telling.cz

InBáze, z. s.

Posláním InBáze je pomáhat cizincům a jejich rodinám v životě v České republice a vytvářet bezpečný a otevřený prostor k vzájemnému poznávání a porozumění odlišných kultur.

InBáze nabízí cizincům sociální, právní a psychoterapeutické poradenství, komunitní programy, volnočasové aktivity pro děti a mládež. Dále nabízí vzdělávací programy pro děti a žáky ve školách a semináře pro pedagogy. Vedle toho InBáze pořádá množství akcí pro veřejnost – např. interkulturní festival RefuFest.

Dětské programy InBáze

Programy pro školy

InBáze nabízí školám realizaci Bedýnek příběhů přímo v mateřských školách a základních školách 1. stupně. Dále nabízí vzdělávací programy i pro 2. stupeň základních škol a pro střední školy. Pro pedagogické pracovníky organizuje semináře.

Programy pro veřejnost

Ve veřejných institucích (jako je například Městská knihovna v Praze) pořádá InBáze tvořivé dílny Bedýnky příběhů pro veřejnost. Tyto dílny a kurzy jsou určené rodinám s dětmi ve věku 5–11 let.

Programy pro děti cizinců

InBáze pořádá pro děti návštěvy kulturních akcí, oslavy svátků, výtvarné dílny, workshopy, výlety, exkurze, víkendové pobyty a letní tábory. Dětem InBáze navíc nabízí výtvarný ateliér a interkulturní kluby. Vedle volnočasových aktivit mohou děti využít nabídky doučování a výuky češtiny.

Více informací naleznete na www.inbaze.cz.

AUTORSKÝ TÝM:

Bedýnky příběhů vydala organizace InBáze, z. s. v rámci projektů MŠMT Multikulturní vzdělávací a výukové programy pro děti a žáky: Bedýnky příběhů 2020.

Autorky námětu: Petra Holubářová, Lucie Machová

Autorky metodiky: Markéta Koropecká, Victoria Golovinova

Obsahová a jazyková korektura: Petra Holubářová, Hana Mlynářová

Garant pro jazykovou část: Margareta Johnová

Autorka manuálu „Jak vyprávět pohádku“: Barbora Schneiderová
z organizace Storytelling, o.p.s.

Legerova 50, 120 00 Praha 2

www.inbaze.cz

www.facebook.com/InBaze

Praha 2020

Realizace projektu byla podpořena Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy v rámci podpory vzdělávacích aktivit národnostních menšin v roce 2020.

